

Rozhovor s Radkem Mikulášem

RNDr. Radek Mikuláš, CSc., DSc., pracuje v Oddělení paleobiologie a paleoekologie Geologického ústavu AV ČR, v. v. i. Je světově uznávaným odborníkem na fosilní stopy a svým komplexním přístupem a rozsáhlou mezinárodní spoluprací pomohl založit a etablovat ichtnologii jako samostatnou vědní disciplínu v rámci paleontologie. V r. 2013 získal titul doktor geofyzikálně-geologických věd za práci *Fossil behaviour related to specific substrates: a review of the Phanerozoic fossil record (Vztah substrátů a aktivity organismů ve fosilním záznamu: posouzení změn během fanerozoika)*.

Můžete čtenářům Živy představit Váš obor – ichtnologii, resp. paleoichtnologii? Ichnologie se zabývá stopami po činnosti organismů, především živočichů, ale také rostlin, bakterií a hub. Stopy se mohou zachovat v materiálu hornin, zpevněných i nezpevněných, ale také v organických pozůstatcích – ve dřevě, skeletu korálů nebo v kostech... O paleoichtnologii mluvíme v případě, že zkoumáme fosilní materiál. Studium stop v geologické současnosti se nazývá neoichtnologie. Zatímco té se u nás věnují jen příležitostně někteří zoologové, odborníci na dílčí paleoichtnologická témata pracují např. na Univerzitě Palackého v Olomouci, v Národním muzeu v Praze nebo na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Z hlediska ichtnologie jsou mimořádně zajímavými oblastmi např. Barrandien mezi Prahou a Plzní, kamenouhelná Radnická pánev, Oderské vrchy a Nízký Jeseník, Moravsko-slezské Beskydy a Bílé Karpaty. Zkamenělé stopy jsou ale skoro ve všech našich sedimentárních pánvích s výjimkou těch nejstarších, v nichž ještě mnohobuněčné organismy nežily.

Jak probíhá výzkum v terénu a co zahrnuje následné zpracování odebraných vzorků v laboratoři?

Zpravidla zkoumáme vrstevní sledy usazených nebo slabě přeměněných hornin, prohlížíme a vzorkujeme geologický profil vrstvu po vrstvě. I negativní informace, tedy skutečnost, že určitá vrstva nebyla činností organismů vůbec dotčena, nás zajímá a je možné ji různě interpretovat. Např. to může svědčit o nedostatku kyslíku ve vodě nade dnem a v sedimentu. Tvarově výrazné, velikostně omezené stopy (jako jsou otisky končetin obratlovců nebo zpevněné nory drobných bezobratlých) sbíráme stejně jako tělesně zachovalé zkameněliny. Kromě toho odebíráme vzorky s charakteristickým typem postižení činností organismů (např. různě zvržený sediment opakovaně konzumovaný tzv. in-faunou, tedy drobnými živočichy žijícími pod povrchem dna), jinak řečeno s typickou ichtnostavbou. Z těchto vzorků můžeme zhotovovat orientované nábrusy (leštěné

plochy na povrchu vzorku horniny) a výbrusy (horninové řezy tak tenké, že jimi prochází světlo).

Lze říci, že většina území ČR je z pohledu paleoichtnologie dosud neprobádaná? Postupuje se systematicky, nebo jde spíše o náhodné nálezy? Jsou sedimenty, v nichž se zkamenělé stopy zachovaly, soustředěny do určitých oblastí?

Nabízí se odpověď, že geologicky detailně prozkoumaných vrstev bude vždy menšina ve srovnání se zbytkem, který prostudovat nestihneme. Leccos už ale známe, výčet publikací o zkamenělých stopách z území ČR by byl poměrně obsáhlý. Mnohé geologické jednotky byly prozkoumány cíleně a systematicky v rámci grantů a projektů, jiné významné nálezy jsou třeba výsledkem těžby kamene. Rozhodně ale nelze opominout podíl amatérských sběratelů zkamenělin na nových nálezech. Sběratelé (např. na začátku 20. stol. sochař Celda Klouček, v současné době třeba nedávno zemřelý Vratislav Kordule nebo mladší Michal Szabad) byli a jsou často překva-

pivě vědecky vzdělaní a dokáží rozpoznat význam nálezů zkamenělých stop, i když třeba nejde o esteticky atraktivní objekty. Všichni tři, které jsem jmenoval, se jinak zajímali hlavně o trilobity a našli řadu druhů, jež buď nebyly dosud známé z Čech, nebo byly pro vědu úplně nové.

Můžete připomenout nějaké poznatky z dosavadního paleoichtnologického studia na našem území? Které doklady považujete za nejvýznamnější z hlediska oboru jako celku?

Zmínil bych třeba nálezy zkamenělých stop členovců ze spodnokambrických tzv. paseckých břidlic. Tyto břidlice obsahují poměrně četné zkameněliny, chybějí v nich však doklady běžné mořské fauny, jako byli ve spodním kambriu trilobiti a rameno-nožci. Vedl se spor o to, zda nalezení členovci skutečně žili v brakickém či jezerním prostředí, nebo zda tam byly jejich zbytky nějak transportovány. Nálezy stop celkem jednoznačně ukázaly na první možnost.

Zajímavé a pro území Českého masivu charakteristické jsou rozsáhlé hluboké systémy svazčité větvených stop v ordovických křemencích. Prof. Ivo Chlupáč, známý český geolog a paleontolog, je pojmenoval *Pragichnus*. Domnívám se, že původně šlo o systémy vyhloubené k jímání plynů procházejících pískem dna z podložních černých břidlic. Plyny, konkrétně metan a sirovoďík, mohly sloužit ke kultivaci bakterií, jimiž se původce stopy živil v prostředí jinak velmi chudém na živiny.

Významnými se ukázaly také stopy kousání a broušení zubů na kostech plazů a savců ze severočeského Ahníkova, dnes již zaniklé obce v hnědouhelné pánevní oblasti. Podařilo se odtud získat tak početný a dobře zachovalý materiál, že mohl posloužit ke stanovení nových ichtnotaxonů – jinak řečeno rodů a druhů zkamenělých stop. Tři uvedené příklady ukazují na sepětí ichtnologie s paleozoologií, sedimentární geologií a také s paleoekologií (hlavně u kostí a zubů z Ahníkova). Okusy na kostech totiž pomohly rekonstruovat potravní vztahy v tehdejší společnosti.

Od r. 2004 jste členem Rady pro popularizaci AV ČR. Co je hlavní náplní její činnosti? Jak přistupujete k prezentaci vlastních výsledků veřejnosti?

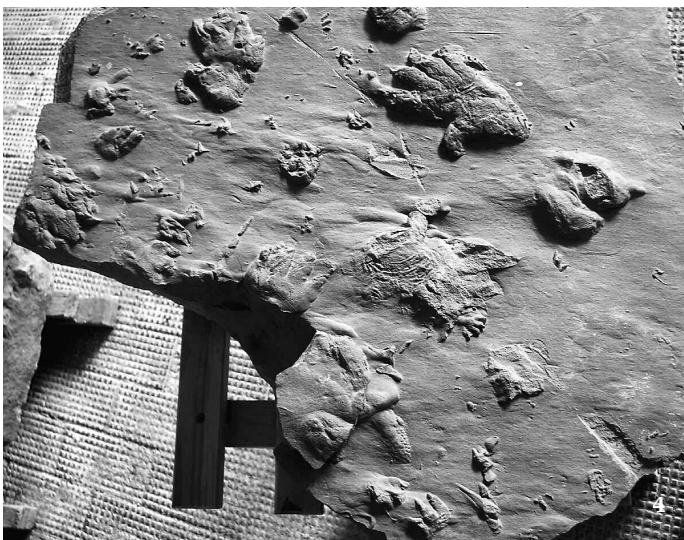
Role Rady pro popularizaci se v průběhu let mění. Před 10 lety přímo organizovala tiskové konference na aktuální vědecká témata. Později se těžiště konferencí přeneslo na jednotlivé ústavy a Rada sloužila hlavně k výměně názorů a zprostředkování kontaktů. Rada se snaží také o to, aby se v hodnocení ústavů Akademie věd dostalo výstupům pro laickou veřejnost většího ocenění. Já jsem svůj obor představoval českým čtenářům od začátku 90. let v časopise *Vesmír*, i v *Živě* (1998, 2 a 2009, 5), po r. 2000 také v rozhlase, mimo jiné v pořadu *Meteor* a v Českém rozhlase Leonarda, který byl k naší lítosti nedávno zrušen jako samostatná stanice. K tomu mohu přidat kapitoly v knihách nebo třeba setkání v rámci Akademické kavárny (diskuzní pořady zaměřené nejčastěji na multidisciplinární témata), které příležitostně organizuji. Zájem veřejnosti o ichtnologii mě vždy spíš příjemně překvapil. Např. akce

2

3

4

5

- 1 Radek Mikuláš. Foto M. Mikulášová
- 2 Obytná komůrka larvy jepice vykoušaná do slínovce. Stopa je vyplněná mladším zpevněným sedimentem a je patrně několik set let stará. Jepice s velkými „hrabavými“ larvami, které vytvářejí takové komůrky, v okolí Ohře v současné době již nežijí.
- 3 Při zřícení pískovcové skalní věže na Kokořínsku byly odkryty systémy obytných šachet drobných mořských rakovců. Žili na dně mělkého moře v období křídý, asi před 90 miliony let.
- 4 *Chirotherium*, legendární šlěpěje archosaurů, z triasu Polska
- 5 Kruhové stopy zvané *Circulichnis*, zanechané drobnými bezobratlými na dně mělkého moře. Stopy vznikly pojidáním usazené organické suspenze. Břeh řeky Kulumbe, ordovik Sibiřského štítu. Snímky R. Mikuláše, pokud není uvedeno jinak

Stopování dinosaura, kterou v r. 2011 organizovaly Botanická zahrada v Praze, Český rozhlas a další instituce, vznikla na základě mého nálezu šlěpěje dinosaura v dlažbě Botanické zahrady (deska byla dovezena ze severovýchodních Čech). Přišlo kolem tisíce lidí, většinou rodiče s dětmi.

Jak lze udržet dobrou úroveň popularizace tak, aby nesklouzla k přílišnému zjednodušení nebo výběru pouze poznatků, které jsou na první pohled přitažlivé pro široký okruh lidí?

Daří se podle Vašeho názoru dobře zpřístupňovat i témata složitější?

Mám za to, že je poměrně málo témat, která se k popularizaci vysloveně nehodí. Populární text však nelze získat zkrácením článku předloženého do impaktovaného časopisu. Přístupné zpracování vyžaduje jiný kontext, jinou argumentaci, samostatný tvůrčí nápad. A to nelze požadovat po všech vědcích. Vždy je však přínosné, když určitý vědní obor má aspoň jednoho šikovného popularizátora; to se časem projeví třeba v zájmu o vysokoškolské studium. Mám pocit, že vzrůstá počet oborů, které se daří dobře zpřístupňovat.

Je podle Vás prostor, který dostává popularizace vědy v českých veřejno-právních médiích, dostatečný?

Na jedné straně se zdá, že vědci i média plní svou roli dobře, vědecká práce patří ve veřejnosti mezi uznávané profese. Pokud jde o zpřístupňování, má asi lepší pozici primární výzkum než aplikovaný. Bývá záživnější a pestřejší; vědce pracující v primárním výzkumu např. tolik neomezují obchodní tajemství firem. Navíc vědí, že peníze nepřicházejí automaticky a musejí umět předat poznatky veřejnosti. Aplikovaný výzkum je v tomto méně ohrožený. Je-li dobrý, měl by se firmám bohatě zaplatit. Na druhé straně v posledních letech prostoru pro vědu ubylo, nejen v rozhlase, jak jsem se zmiňoval, ale i v denním tisku. Věda se však mezi lidi může dostat i jinými způsoby, prostřednictvím přednášek, exkurzí

do výzkumných ústavů, přes webové stránky ústavů, facebook apod. Osobně mám veskrze dobré zkušenosti týkající se spolupráce s redaktory specializovanými na vědu. Horší je to např. se vstupem do denního televizního zpravodajství, tady jsem se setkal s manipulativním přístupem.

Existují úspěšné zahraniční projekty, jimiž by stálo za to se inspirovat a použít je jako vzor přístupu k popularizaci?

Myslím, že nápady se k nám šíří ze zemí, které jsou v popularizaci vědy trvale na výši, což je třeba Velká Británie, poměrně rychle. IQ-parky, soutěž FameLab, vědecky solidně založené dinoparky (výstavy modelů dinosaurů v životní velikosti s doprovodnými exponáty), to vše už u nás zapustilo kořeny. Musím ale poznamenat, že pojmy „domácí“ a „zahraniční“ nejsou v dnešní době zdaleka tak ostře vyhraněné jako dřív. Věda je mezinárodní a internet také, přibývá lidí, kteří komunikují v angličtině. Popularizační weby nebo facebookové skupiny (v mém úzkém oboru např. Ichnology) mají celosvětový dopad. Též např. český vítěz soutěže FameLab postupuje do mezinárodního finále v Anglii.

Na druhou stranu, regionální tradice, jakou u nás představuje i časopis Živa, je také úctyhodná a významná. Celosvětový fenomén internetu se zpravidla stručnými příspěvky a líbivým obrazovým materiálem ji v řadě oborů jako botanika, zoologie či geologie nikdy nemůže nahradit.

Děkujeme za rozhovor.